

Іванівського лісництва Ширяївського держлісгоспу в ур. “Ділянка № 1”. Тому вважаємо за доцільне змінити організацію, яка відповідає за стан заповідного об’єкту.

Парк-пам’ятку садово-паркового мистецтва “**Кардамичівський**” створено на площі 49,00 га у 1960 р. (Леоненко та ін., 2003) у кв. 32 ур. “Кардамичеве” Великомихайлівського держлісгоспу біля с. Кардамичеве. Цей парк засновано у 50–60 роках XIX ст. Раніше на цій території був великий розсадник, де вирощували садженці декоративних та плодкових дерев, які висаджували на прилеглих територіях. Частково зберігся садибний дім та елементи первинного планування – доріжки, які обсажені буком, смородиною золотистою, окремі куртини туї, айви. В озелененні використані такі рідкісні деревні породи, як маклюра, магонія падуболиста, біота східна. В центрі парку знаходиться джерело мінеральної води (Природно-заповідний фонд..., 1999). Усього в парку зростає 50 видів і порід, зокрема дуб звичайний, каштан кінський, горіх волоський, софора, тополя біла” (Одеська область, 1986; Реєстр..., 1988).

На території парку-пам’ятки зростають вікові дерева: дуби, в’язи, ясени, територія упорядкована, витримує значне рекреаційне навантаження. Тому вважаємо, що цей об’єкт заслуговує збереження наданої категорії.

Таким чином, інвентаризація ПЗФ Одеської області загальнодержавного значення підтвердила соціологічну значущість 8 територій і необхідність перегляду наукового обґрунтування для двох заказників (Долинського та Павлівського) та доцільність внесення змін до характеристики 8 об’єктів.

Література

- Дятлов С.Е., Гусяков Н.Е., Ружицкая И.П. (1984): Об охране редких и исчезающих видов растений северо-западного Причерноморья. - Мат-лы науч. конф. молод. ученых Одесского ун-та. Биология. Одесса, март 1984 г. (Деп. В УкрНИИТИ 14.1.85, №91 Ук-85/Деп). 144-146
- Кузнецов В.О., Попова О.М., Швець Г.А. (2004): Аналіз дендрофлори державного заказника “Дальницький” – перспективного об’єкту екомережі України. - Й.К. Пачоський та сучасна ботаніка. Херсон: Айлант. 287-291.
- Леоненко В.Б., Стеценко М.П., Возний Ю.М. (2003): Додаток до атласу об’єктів природно-заповідного фонду України. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”. 1-142.
- Липа О.Л., Федоренко А.П. (1969): Заповідники та пам’ятки природи України. Київ: Урожай. 1-187.
- Мосякін С.Л. (1999): Рослини України у світовому Червоному списку. - Укр. ботан. журн. 56 (1): 76-88.
- Одеська область. - Природно-заповідний фонд Української РСР. Київ: Урожай, 1986. 107-111.
- Перспективная сеть заповедных объектов Украины. Киев: Наук. думка, 1987. 1-292.
- Попова О.М. (2002): Судинні рослини Одеської області з Червоної книги України, Світового та Європейського Червоних списків. - Вісник Одеського національного університету. Сер. Біологія. 7 (1): 278-290.
- Природно-заповідний фонд України загальнодержавного значення. Довідник. Київ, 1999. 1-240.
- Реєстр територій і об’єктів природно-заповідного фонду Одеської області. Одесса, 1988. 1-39.
- Червона книга України. Рослинний світ. К.: Наук, думка, 1996. 1-608.
- Червона книга України. Тваринний світ. К.: Наук, думка, 1994. 1-457.
- 1997 IUCN Red List of Threatened Plants / Eds. K.S. Walter, H.G. Gilett. Gland (Switzerland) and Cambridge (UK), 1998. 1-862.
- Mosyakin S., Fedoronchuk M. (1999): Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. Kiev. 1-346.

ОХОРОНА БІОРИЗНОМАНІТТЯ ЯВОРІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ В КОНТЕКСТІ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОГО БІОСФЕРНОГО РЕЗЕРВАТУ “РОЗТОЧЧЯ”

І. Кучинська, І. Любинець, С. Стельмах, **М. Загульський**

Яворівський національний природний парк

Концепція біосферних резерватів відкриває шлях до вирішення одного із найважливіших завдань сьогодення – узгодження природоохоронних та соціально-економічних аспектів взаємовідносин між людиною та біосферою. Згідно із Севільською стратегією біосферних резерватів (1995), одною із основних функцій таких об’єктів є збереження біологічного та ландшафтного різноманіття та здійснення глобального екологічного моніторингу.

Потреба створення білатерального українсько-польського біосферного резервату в регіоні Розточчя назріла вже давно, а в останні роки здійснено цілий ряд конкретних заходів щодо її втілення в життя. На першому етапі до української частини резервату загальною площею 38830 га увійдуть Яворівський національний парк, природний заповідник “Розточчя” разом із охоронною зоною, а також проєктований регіональний ландшафтний парк “Равське Розточчя” (Стойко та ін.,

2003). Вивчення біологічного та ландшафтного різноманіття цих об’єктів є першочерговим завданням, оскільки воно дозволить оцінити ступінь антропогенного впливу на екосистеми регіону, виявити основні негативні тенденції та розробити комплекс ефективних заходів по збереженню та відновленню природних ресурсів в межах біосферного резервату.

Яворівський національний природний парк загальною площею 7108 га розташований на території Українського Розточчя – одного з найцікавіших фізико-географічних районів Західної України. Це вузьке горбогірне пасмо довжиною 75 км, що простягається від Львова на південному сході до кордону з Польщею на північному заході і є межовою областю Східно-Європейської платформи та Передкарпатського крайового прогину. На півночі воно різко підіймається над Малім Поліссям, на півдні межує із Передкарпаттям. У південно-східній його частині проходить Головний Єв-

ропейський вододіл, який розділяє басейни річок Чорного і Балтійського морів. Згідно фізико-географічного районування, Яворівський НПП знаходиться у межах трьох ландшафтів: Янівського, Дубровицького і Верхньоверешицького (Федірко, Брусак, 2000). Рельєф парку являє собою поєднання крутосхиливих горбів-останців, платоподібних піднять, розчленованих глибокими (місцями до 80–100 м) розгалуженими ярами, широкими міжпасмових улоговин, заплавл і терас річок.

Різноманіття рослинного і тваринного світу Яворівського НПП визначається природними умовами регіону Розточчя, і в першу чергу, його пограничним розташуванням, що сприяє обміну флористичним і фауністичним матеріалом з Поліссям і Карпатами. Територією регіону проходять межі ареалів важливих видів-ефікаторів (сосни звичайної, бука лісового, ялини європейської, ялиці білої), які, змішуючись, формують тут унікальні типи лісу. Така ситуація не могла не позначитись на структурі тваринного світу. Слідом за рослинними елементами на Розточчя проникла значна кількість видів тварин різних лісорослинних поясів в горах і зон на рівнині (Гузій, 2000). Суттєвий вплив на флористичне та фауністичне різноманіття регіону мали антропогенні трансформації, зокрема створення Яворівського військового полігону, освоєння сіркових родовищ, меліорація та гідротехнічне будівництво.

Дослідження проводились в 1999–2004 рр. на території Яворівського національного парку та прилеглих ділянок (комплекс ставів в долині р. Верещиця, частково – природний заповідник “Розточчя” та Яворівський військовий полігон). Оцінка відносної чисельності хребетних тварин наведена за А. Кузякіним (1962). Фауна безхребетних парку вивчалася лише частково, тому подаємо тільки фрагментарні дані, що стосуються рідкісних видів комах, занесених до Червоної книги України.

Флора та рослинність

За останніми даними (Сорока, 1992; Ткачик, 1997), флора судинних рослин Українського Розточчя налічує 1344 види, з них до Червоної книги України занесено 60 видів. Флора Яворівського національного природного парку на сьогодні налічує 700 видів судинних рослин, з них *Lycopodiophyta* – 3 види, *Equisetophyta* – 6 видів, *Polypodiophyta* – 16 видів, *Pinophyta* – 8 видів, *Magnoliopsida* – 667 видів. Десять провідних родин з 93 розміщуються таким чином: *Asteraceae* – 63 види (41 %) , *Poaceae* – 50 видів (48 %), *Rosaceae* – 38 видів (58 %), *Lamiaceae* – 35 видів (61 %), *Fabaceae* – 33 види (62%), *Brassicaceae* – 28 видів (54 %), *Apiaceae* – 26 видів, *Scrophulariaceae* – 24 види (42 %), *Cyperaceae* – 23 види (32 %) і *Ranunculaceae* – 23 види (42 %).

За літературними даними (Кагало, Загальський, 2003), на території ЯНПП відомо 20 видів судинних рослин, що занесені до Червоної книги України. Поки що нами підтверджено наявність у флорі парку лише 15 видів з цього переліку.

Баранець звичайний (*Huperzia selago* (L.) Bernh. ex Schrank et Mart.) Категорія IV. Зрідка у буково-соснових лісах (Янівське л-во).

Білоцвіт весняний (*Leucojum vernum* L.). Категорія II. Відомий з єдиного місцезростання на узліссі букового лісу поблизу с. Фійна.

Булатка великоквіткова (*Cephalanthera damasonium* (Mill.) Druce). Категорія III. Зрідка трапляється у букових і грабово-букових лісах. На північних стрімких схилах г. Прислін, масив Верещиця.

Булатка довголиста (*Cephalanthera longifolia* (L.) Fritsch). Категорія III. Дуже рідко трапляється у букових лісах. Масив Булава (Янівське л-во), ур. Березняки (Майданське л-во).

Гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis* (L.) Rich.). Спорадично по всій території у букових, буково-соснових та грабових лісах.

Зозулині сльози яйцевидні (*Listera ovata* (L.) R. Br.). Категорія IV. Зрідка у букових лісах. Ур. Малинова Гора на лівому березі р. Верещиця (Янівське л-во).

Коручка широколиста (*Epipactis helleborine* (L.) Crantz.). Категорія III. Зрідка у букових, грабово-букових лісах і на просіках. Янівське л-во: масив Верещиця (г. Прислін, ур. Ріпки), ур. Червоний камінь.

Лілія лісова (*Lilium martagon* L.). Зрідка в усіх типах широколистяних лісів. Янівське л-во: масив Верещиця (г. Прислін), хр. Підстільний.

Любка дволиста (*Platanthera bifolia* (L.) Rich.). Категорія IV. Зрідка у букових лісах та на узліссях.

Любка зеленоквіткова (*Platanthera chloranta* (Cust.) Reichenb.). Категорія IV. Спорадично у букових, грабово-букових та сосново-букових лісах

Пальчатокорінник травневий (*Dactylorhiza majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes). Категорія IV. Зрідка на вологих та заболочених луках в долині р. Верещиця біля підніжжя “Білої Скелі”.

Пальчатокорінник плямистий (*Dactylorhiza maculata* (L.) Soo). Категорія III. Дуже рідко трапляється на вологих луках. Виявлений поблизу с. Ставки.

Підсніжник білосніжний (*Galanthus nivalis* L.). Категорія III. Спорадично в широколистяних та мішаних лісах парку. Янівське л-во: масив Верещиця, масив Булава; Майданське л-во: г. Кубин.

Плаун річний (*Lycopodium annotinum* L.). Зрідка у соснових і сосново-дубових лісах. Південні схили хр. Підстільний (Янівське л-во).

Сальвінія плаваюча (*Salvinia natans* (L.)). Категорія II. Зрідка в канавах і водоймах в долині р. Верещиця на межі парку.

Крім того, серед рідкісних видів, виявлених на території ЯНПП, 10 видів знаходяться під охороною СІТЕС (всі орхідні та підсніжник білосніжний), 1 вид – під охороною Бернської конвенції (сальвінія плаваюча).

В Яворівському НПП знайдено також 21 вид рослин, що є рідкісними у регіоні Розточчя (переважно знаходяться на межі ареалів) Це аконіт волотистий (*Aconitum paniculatum* Lam.), аконіт молдавський (*A. moldavicum* Насц.), багаторядник шипуватий (*Polystichum aculeatum*), барвінок малий (*Vinca minor* L.), береза пухнаста (*Betula pubescens*), верес звичайний (*Calluna vulgaris* L.), вільха сіра (*Alnus incana* (L.) Moench), віхалка гілляста (*Anthericum ramosum* L.), дуб скельний (*Quercus petraea* (Mattuschka) Liebl.), живо-

кіст сердцелистий (*Symphytum cordatum* Waldst. et Kit. ex Willd.), купина кільчаста (*Polygonatum verticillatum* (L.) All.), листовик сколопендровий (*Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm.), підмаренник польський (*Galium polonicum* Biocski), плющ звичайний (*Hedera helix* L.), фегоптерис з'єднуючий (*Phegopteris connectilis* (Michx.) Watt), цибуля гірська (*Allium montanum* F.W. Schmidt), чорниця (*Vaccinium myrtillus* L.), ялиця біла (*Abies alba* Mill.), ялина європейська (*Picea abies* (L.) H. Karst.), ялівець звичайний (*Juniperus communis* L.).

За геоботанічним районуванням України (Шеляг-Сосонко, 1977) територія Розточчя належить до Розточького геоботанічного округу букових дубово-соснових та буково-соснових лісів. На Розточчі лісова рослинність займає понад третину території й найпоширеніша в північній та південно-західній частині. Домінують чисті соснові, дубово-соснові, грабово-букові, грабово-дубово-соснові, грабово-дубові, буково-соснові, чисті букові та чисті дубові ліси (Жижин, Стойко, 1980).

В Яворівському НПП поширені наступні формації деревно-чагарникової рослинності, які є переважаючими у рослинному покриві парку: сосни звичайної (*Pineta sylvestris*), бука лісового (*Fageta sylvaticae*), дуба скельного (*Querceta petraeae*), дуба звичайного (*Querceta roboris*), дуба північного (*Querceta borealis*), граба звичайного (*Carpineta betuli*), явора (*Acereta pseudoplatani*), клена гостролистого (*Acereta platanoidis*), вільхи клейкої (*Alneta glutinosae*), вільхи сірої (*Alneta incanae*), осики (*Populeta tremulae*), берези звислої (*Betuleta pendulae*), берези пухнастої (*Betuleta pubescentis*), верби вужкатої (*Saliceta auritae*), верби поплястої (*Saliceta cinerea*), вересу звичайного (*Calluneta vulgaris*).

Трав'яна рослинність займає значно менші площі (сіножаті і болота близько 30 га). Вона представлена угрупованнями очерету південного (*Phragmiteta australis*), грястиці збірної (*Dactyleta glomeratae*), кунічника наземного (*Calamagrostideta epigeioris*), молінії голубої (*Molinietta coeruleae*), щучки дернистої (*Deschampsietta caespitosae*), костриці лучної (*Festuceta pratensis*), костриці овечої (*Festuceta ovinae*), костриці червоної (*Festuceta rubrae*), тимофіївки лучної (*Phleeta pratensis*), тонконога однорічного (*Poeta anuis*), пахучої трави звичайної (*Anthoxantheta odorati*), полину австрійського (*Athemisietta austriacae*) та інші. Ці угруповання поширені на природних луках та на місцях колишніх пасовищ і поселень, що були знищені при створенні військового полігону, а також берегами річок і каналів. Водна та прибережно-водна рослинність поширена у річках, каналах і ставах. Вона представлена угрупованнями рогозу широколистого (*Thypheta latifoliae*), куги озерної (*Schoenoplecteta lacustris*), елодеї канадської (*Elodeeta canadensis*), ряски малої (*Lemneta minoris*), невеликі фрагменти формацій водокрасу жаб'ячого (*Hydrochareta morsus-ranae*) та сальвінії плаваючої (*Salvinieta natantis*).

До реліктів середнього голоцену належать ліси *Pineto-Fageta*. Територією регіону проходять межі ареалів важливих едификаторів (південна межа *Pinus sylvestris*, північно-східна – *Fagus sylvatica*, східна –

Quercus petraea), а також цілої низки видів бореально-го та неморального елементів флори, які зумовлюють самотність та оригінальність угруповань (Стойко та ін., 1998). Охороні на Розточчі підлягають типові для регіону, але рідкісні для України соснові субучини, сосново-букові судіброви з дуба скельного, а також острівні місцезростання ялиці білої, смереки європейської, рослинність торфовищ, степових ділянок тощо (Жижин, Стойко, 1980).

На території НПП виявлено наступні угруповання, що занесені до Зеленої книги України:

Група асоціацій соснових лісів зеленомохових та чорницевих (*Pineta hylocomiosa*, *Pineta myrtillosa*). Категорія III. Корінні соснові ліси, наявність яких на Розточчі обумовлена едафічними факторами, знаходяться на південній межі ареалу. Деревостан переважно одноярусний I бонітету віком 65–80 чи більше років висотою 22–26 м. В угрупованнях також зростають *Quercus robur*, *Frangula alnus* тощо.

Група асоціацій дубово-соснових лісів ліщинових (*Querceto-Pineta corylosa*). Категорія III. Деревостан двоярусний. Перший ярус висотою 22–26 м формує *Pinus sylvestris* I бонітету. Другий – утворює *Pinus sylvestris*. В угрупованнях трапляються *Coryllus avellana*, *Fangula alnus*, *Rubus hirtus*, *Calluna vulgaris*. У трав'яному ярусі поширені *Carex brizoides*, *Galium odoratum*, *Majanthemum bifolium*, *Dryopteris filix-mas*.

Субформація буково-соснових лісів (*Fageto-Pineta (sylvestris)*). Категорія III. Деревостан двоярусний. Перший ярус утворює *Pinus sylvestris* висотою 24–30 м у віці 80–100 років і I бонітетом. Другий ярус формує *Fagus sylvatica* з участю *Quercus robur*, *Q. petraea*, *Betula pendula*. У трав'яному ярусі зростають *Asarum europaeum*, *Stellaria holostea*, *Carex pilosa*, *Galeobdolon luteum*, *Hepatica nobilis* та ін.

Асоціація букового лісу барвінкового (*Fagetum vincosum*). Рідкісні угруповання з домінуванням у травостой реліктового виду *Vinca minor*.

Група асоціацій дубових лісів із дуба черешчатого ліщинових (*Querceta (roboris) corylosa*). Ділянки старих лісів з перевагою у травостой неморальних видів, що перебувають на південній межі поширення.

Асоціації грабово-дубового лісу волосисто-осокового (*Carpineto-Quercetum caricosum (pilosae)*) і грабово-дубового лісу яглицевого (*Carpineto-Quercetum aegopodiosum*). Деревостан двоярусний. У першому ярусі крім *Quercus robur*, також зростають види *Acer pseudoplatanus*, *Ulmus glabra*.

Група асоціацій соснові ліси ялівецьві (*Pineta (sylvestris) juniperosa*). Бореальні лісові угруповання, що знаходяться на південній межі поширення.

На території НПП виявлено 11 угруповань, які можна вважати рідкісними у рівнинній частині заходу України. Деякі з них занесено до регіональної Зеленої книги (Стойко, Мілкіна, Ященко та ін., 1997). Це, зокрема:

- букові ліси (*Fageta sylvaticae*) на північній межі ареалу,
- соснові ліси (*Pineta sylvestris*) на південній межі поширення,

Склад фауни хребетних тварин Яворівського НПП та прилеглих територій

Клас	Кількість видів						Всього
	ББ	Б	З	Р	РР	+	
Кістк. риби – Osteichthyes	1	6	10	1	3	3	24
Земноводні – Amphibia	–	2	5	3	1	–	11
Плазуни – Reptilia	–	–	4	1	1	–	6
Птахи – Aves	1	4	82	70	36	6	199
Ссавці – Mammalia	1	3	19	11	11	1	46
Всього	4	14	120	86	52	10	286

- сосново-грабові ліси (*Pineto-Carpinetum caricosum*) (з участю *Picea abies*),
- дубово-соснові ліси (*Querceto (robori) Pinetum (sylvestrii)*),
- буково-грабові угруповання з плющем (*Carpinetum (betuli)-Fagetum (sylvaticae) hederosum*),
- буково-яворові угруповання (*Aceretum (pseudo-platani) Fagetum (sylvaticae)*),
- дубово-грабові угруповання (*Quercetum (roboris) Carpinoso (betuli)*),
- угруповання вільхи клейкої (*Alneta glutinosae*),
- угруповання вільхи сірої (*Alneta incanae*) на північній межі ареалу,
- ясеневі угруповання (*Fraxineta excelsioris*),
- угруповання липи серцелистої (*Tilieta cordatae*).

Фауна хребетних Яворівського НПП

Фауна хребетних тварин Яворівського національного природного парку та його околиць на сьогодні налічує 24 види риб, 11 видів земноводних, 6 видів плазунів, 199 видів птахів і 46 видів ссавців (табл.).

Серед представників іхтіофауни найчисельнішим є карась сріблястий (*Carassius auratus*), багаточисельними – пічкур звичайний (*Gobio gobio*), краснопірка звичайна (*Sardinius erythrophthalmus*), гірчак (*Rhodeus sericeus amarus*), окунь звичайний (*Perca fluviatilis*), йорж звичайний (*Gymnocephalus cernuus*), головешка амурська (*Perccottus glenii*), рідкісними і дуже рідкісними – карась золотистий (*Carassius carassius*), лин звичайний (*Tinca tinca*), миньок звичайний (*Lota lota*). Акліматизовані в досліджуваному регіоні форель райдужна (*Oncorhynchus mykiss*), амур білий (*Stenopharyngodon idella*) і товстолобик (*Hypophthalmichthys molitrix*). Крім них, у ставках Львівського облрибкомбінату та інших господарств в якості промислових риб вирощують коропів лускатої, рамчастої, дзеркальної і лінійної форм (Гузій, 1997).

Серед амфібій парку багаточисельними видами є ропуха сіра (*Bufo bufo*) та жаба трав'яна (*Rana temporaria*). Перший вид населяє, головним чином, околиці населених пунктів, приватні сади та городи, другий є домінуючим у лісових масивах, а під час розмноження концентрується вздовж берегів річок та каналів (Горбань, 2003). До звичайних видів належать кумка червоночерева (*Bombina bombina*), жаби озерна (*Rana ridibunda*), ставкова (*R. lessonae*) та гостроморда (*R. arvalis*), а також квакша звичайна (*Hyla arborea*). Значно нижча чисельність тритонів звичайного (*Triturus vulgaris*)

і гребінчастого (*T. cristatus*), ропухи зеленої (*Bufo viridis*). Найбільш рідкісним видом є звичайна часничниця (*Pelobates fuscus*), яка веде потаємний нічний спосіб життя і пов'язана головним чином із сільськогосподарськими угіддями (орними землями) (Горбань, 2003). За свідченнями місцевого населення, в районі розташування Крехівського монастиря (північно-східна околиця парку) бачили плямисту саламандру (*Salamandra salamandra*) (Гузій, 1997), проте ця інформація потребує уточнення, тому вид не включений нами до складу фауни.

Із плазунів до звичайних видів належать ящірки прудка (*Lacerta agilis*) та живородна (*L. vivipara*), вуж звичайний (*Natrix natrix*) та гадюка звичайна (*Vipera berus*). Останній вид за чисельністю поступається вужу, проте її чисельність помітно зростає. Рідкісною є веретільниця ламка (*Anguis fragilis*), дуже рідкісною – мідянка звичайна (*Coronella austriaca*).

Із 199 видів птахів, виявлених на території Яворівського національного парку та його околиць, гніздуються 135 видів, серед яких 46 є осілими. Значно менша кількість птахів з іншим характером перебування: пролітних – 31 вид, птахів-відвідувачів – 15, зимуючих – 15, залітних – 14, з невизначеним статусом – 3. Крім того, серед перелічених видів 15 мають змішаний характер перебування. Найчисельнішим видом є зяблик (*Fringilla coelebs*), багаточисельними – кропив'янка чорноголова (*Sylvia atricapilla*), вільшанка (*Erithacus rubecula*), горобець польовий (*Passer montanus*), лиска (*Fulica atra*). Переважають представники лісової орнітофауни. Найвищим видовим різноманіттям та щільністю пташиного населення характеризуються стиглі та пристигаючі буково-дубово-соснові ліси, а також заплавні вільшини (Гузій, 1997). В першому типі насаджень домінують зяблик та вільшанка, тут відмічена висока чисельність дуплогніздників (мухоловка білошия (*Ficedula albicollis*), синиці, повзик (*Sitta europaea*), підкоришник (*Certhia familiaris*), дятли). У вільшинах на друге місце після зяблика виходить кропив'янка садова (*Sylvia borin*), за чисельністю та видовою різноманітністю переважають види наземногніздові (вільшанка, вівчарики) та стовбурно-чагарникові (кропив'янки, берестянка (*Hippolais icterina*)). Найбіднішою є орнітофауна соснових монокультур, і особливо жердняків з високим ступенем захаращеності, які характеризуються меншою кількістю екологічних ніш (Гузій, 1997).

Фауна водоплавних та навколводних птахів приурочена, головним чином, до комплексу рибогосподарських ставів у долині р. Верещиця, частина з яких безпосередньо межує із територією парку. Тут відмічено 24 гніздових види птахів (Кучинська, Бокотей, 2003). За чисельністю домінує лиска, звичайними є також попелюх (*Aythya ferina*), крижень (*Anas platyrhynchos*), пірникози велика (*Podiceps cristatus*) та сірощока (*P. grisegena*). Дуже рідкісні на гніздуванні чернь білоока (*Aythya nyroca*), коловодник лісовий (*Tringa ochropus*), мартин жовтоногий (*Larus cachinnans*). Під час міграції видове різноманіття помітно зростає. Навесні переважає звичайний мартин (*Larus ridibundus*),

липка та різні види качок: крижень, попелух, свищ (*Anas penelope*), велика (*A. querquedula*) та мала (*A. crecca*) чирянки, чубата чернь (*Aythya fuligula*), рідше зустрічається нерозень (*Anas strepera*), широконосіка (*A. clypeata*), шилохвіст (*A. acuta*), гоголь (*Bucephala clangula*). Максимальне видове різноманіття і чисельність відмічені в серпні – на початку вересня, коли розпочинається поступовий спуск ставів і вилов риби. Особливо привабливими для птахів є напіввспущені стави, на яких ще триває облов. Тут спостерігається утворення масових скупчень голінастих (чапля сіра (*Ardea cinerea*), чепура велика (*Egretta alba*), лелека чорний (*Ciconia nigra*)), куликів (чайка (*Vanellus vanellus*), різні види коловодників), мартинів (звичайний, жовтоногий та сивий (*Larus canus*)). В останні роки помітно збільшилася чисельність чорного лелеки та великої чепури (остання зустрічається протягом усього року і навіть пробує зимувати), натомість чисельність баклана великого (*Phalacrocorax carbo*) помітно зменшилася порівняно з початком 1990-х рр. Серед рідкісних мігрантів варто згадати навесні – креха великого (*Mergus merganser*), восени – чаплю руду (*Ardea purpurea*), чернь білооку, коловодника ставкового (*Tringa stagnatilis*), кульонів великого та середнього (*Numenius arquata*, *N. phaeopus*), баранців великого (*Gallinago media*) та малого (*Lymnocyptes minutus*). Із рідкісних залітних видів зафіксовані баклан малий (*Phalacrocorax pygmaeus*), косар (*Platalea leucorodia*), крех малий (*Mergus albellus*), крячок білокрилий (*Chlidonias leucopterus*).

Серед представників теріофауни парку найвища відносна чисельність характерна для дрібних ссавців. Найчисельнішою є миша жовтогорла (*Sylvaemus tauricus*), багаточисельними – полівка лісова (*Myodes glareolus*), бурозубка звичайна (*Sorex araneus*) і соня горішниковка (*Muscardinus avellanarius*). До категорії звичайних відноситься 19 видів, рідкісних – 11 і дуже рідкісних – 11.

Найбільш численним видом мисливських ссавців, який зустрічається по усій території парку, є козуля (*Capreolus capreolus*). Найвища кількість цих тварин в усі пори року відмічена у кварталах Майданського л-ва, що межують з військовим полігоном. Серед усіх видів ратичних козуля найменш схильна до міграцій, тому чисельність її по роках є стабільною. Звичайний у парку і зацьп-русак (*Lepus europaeus*). Він уникає великих лісових масивів, і зустрічається найчастіше на узліссях та галявинах, по долинах потоків. Чисельність кабана (*Sus scrofa*) коливається в значних межах і визначається, головним чином, урожайністю природних кормів (насіння бука і дуба). Основні місця відтворення цього виду знаходяться поза межами парку та на території, не переданій у постійне користування.

Зрідка на територію парку із сусідніх масивів заходять олень благородний (*Cervus elaphus*) та лось (*Alces alces*). Їх можна зустріти у просторих долинах потоків, подалі від населених пунктів. В останні роки помітно зросла чисельність вовка (*Canis lupus*). Сліди цього хижака взимку виявлені в багатьох кварталах парку, а також знайдені рештки козулі, з'їденої вовками. Досить рідкісним видом в національному парку є єнотовидний собака (*Nyctereutes procyonoides*). Його типо-

ві біотопи – русла річок, береги водойм, порослі високою болотною рослинністю, болота, заплави.

Серед дрібних ссавців у лісових екосистемах парку домінує миша жовтогорла, субдомінує полівка лісова, далі йдуть миша лісова (*Sylvaemus sylvaticus*) та польова (*Apodemus agrarius*), бурозубка звичайна. Жовтогорла миша виступає однією з найчисленніших видів в стиглих дубових та букових лісах, лісова полівка – в соснових жердняках та мішаних незімкнених молодих насадженнях. Бурозубка звичайна виявлена в вологих лісових біотопах з перевагою вільхи. Лісова миша є менш чисельною, надає перевагу молодим незімкненим насадженням та сосновим жерднякам. Чисельність польової миші вища в лісах, які межують з полями. Цей вид виявлений в молодих незімкнених мішаних насадженнях і у соснових жердняках, зрідка – у вологому вільшанику-жердняку. Дуже рідкісними видами на території парку є полівка темна (*Microtus agrestis*) та полівка-економка (*Microtus oeconomus*).

Головним місцем концентрації рукокрилих у зимовий період є Страдчанська печера, що перебуває під охороною парку. Тут спорадично зустрічаються нічниця велика (*Myotis myotis*), вухань звичайний (*Plecotus auritus*), зрідка – кожан пізній (*Eptesicus serotinus*), широковух європейський (*Barbastella barbastella*), нічниця війчаста (*Myotis nattereri*) і довговуха (*M. bechsteinii*) (Башта, 1998, 2000). Найчисельнішим видом на території парку є вечірниця руда (*Nyctalus noctula*). Основні біотопи для поселення дендрофільних видів кажанів – старі листяні або мішані ліси з великою кількістю дуплистих дерев. Важливим фактором є наявність старих будівель, що збереглися на даній території, а також природних і штучних підземель, бункерів тощо.

На території парку та його околиць виявлено 26 видів хребетних тварин, занесених до Червоної книги України, з них 1 вид плазунів, 18 – птахів і 7 – ссавців.

Звичайна мідянка (*Coronella austriaca*). Категорія II. Дуже рідкісний вид парку. Зустрічається на сонячних галявинах та узліссях листяних та мішаних лісів. Поодинокі особини кілька разів спостерігались на території Янівського лісництва.

Малий баклан (*Phalacrocorax pygmaeus*). Категорія II. Занесений до Європейського Червоного списку. На території парку – дуже рідкісний залітний вид. Спостерігався один раз, у травні 1998 р. на одному із ставів в долині р. Верещиця.

Косар (*Platalea leucorodia*). Категорія II. На території парку – дуже рідкісний залітний вид. Відмічений восени 1990 р. над ставами в долині р. Верещиця.

Лелека чорний (*Ciconia nigra*). Категорія II. Рідкісний, ймовірно гніздовий вид парку. Зустрічається в старих мішаних та хвойних лісах, поблизу водойм та боліт. В останні роки чисельність зростає. Пара птахів щороку регулярно зустрічається протягом гніздового сезону на межі лісу та ставів поблизу с. Лелехівка, Верещиця та ур. Майдан, а також в районі оз. Малішевське. В 2000 р. в буковому лісі біля с. Верещиця знайдено старе гніздо. Під час осінньої міграції на спущених ставах облібкомбіначу чисельність досягає 40 особин.

Чернь білоока (*Aythya nyroca*). Категорія II. Налезать до видів, що знаходяться під глобальною загрозою у Європі (SPEC 1). Дуже рідкісний гніздовий та рідкісний пролітний вид парку. Виводок спостерігався всього раз на одній із водойм поблизу с. Лелехівка. Окремі зграйки відмічені на ставах під час весняної та осінньої міграції.

Гоголь (*Bucephala clangula* L.). Категорія III. Нечисельний пролітний вид парку. Поодинокі птахи та невеликі зграйки (по кілька особин) регулярно зустрічаються на водоймах в долині р. Верещиця під час весняної та осінньої міграції.

Скопа (*Pandion haliaetus* L.). Категорія III. У парку – рідкісний пролітний вид. Поодинокі особини регулярно спостерігаються над ставами в долині р. Верещиця на відтинку Лелехівка – Майдан під час весняної та осінньої міграції.

Рудий шуліка (*Milvus milvus* L.). Категорія I. Дуже рідкісний залітний вид парку. Спостерігався всього раз, у квітні 2001 р. над ставами в долині р. Верещиця.

Польовий лунь (*Circus cyaneus* L.). Категорія I. В парку – дуже рідкісний пролітний вид. Один самець спостерігався навесні. 1999 р. поблизу с. Лелехівка на межі із заповідником “Розточчя”.

Зміїд (*Circaetus gallicus* L.). Категорія III. Дуже рідкісний залітний вид парку. Одну особину спостерігали у вересні 2002 р. на території Магерівського л-ва.

Орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla* L.). Категорія II. Оселяється найчастіше у заплавах високоствовбурних лісах поблизу великих водойм. Гніздовий вид на території природного заповідника “Розточчя”. Дорослі і молоді особини щорічно полюють на водоймах облібкомбінаату між смт. Івано-Франкове та с. Лелехівка, а також спостерігаються над прилеглими лісовими масивами національного парку (Янівське л-во).

Малий підорлик (*Aquila pomarina* C.L. Brehm). Категорія III. Рідкісний вид парку. Спостерігається протягом гніздового періоду, однак факт гніздування не підтверджений. Регулярно зустрічається між смт. Івано-Франкове і с. Верещиця, а також на території, не переданій у постійне користування, на межі лісових масивів та відкритих ландшафтів (поля, вересові пустища).

Сірий журавель (*Grus grus* L.). Категорія II. На території парку – нечисельний пролітний вид (частіше зустрічається під час весняної міграції). Невеликі ключі із кількох десятків особин регулярно спостерігаються в березні над лісовими масивами парку та над водоймами в долині р. Верещиця.

Коловодник ставковий (*Tringa stagnatilis* Bechst.). Категорія II. Рідкісний пролітний вид парку. Під час осінньої міграції нечисельні зграйки (до 6 особин) спорадично зустрічаються на напівспущених ставах в долині р. Верещиця.

Великий кульон (*Numenius arquata* L.). Категорія II. В парку – дуже рідкісний осінній мігрант. Голос чули всього раз, в серпні 1999 р., над одним із ставів, що межує з Яворівським НПП в районі с. Лелехівка.

Середній кульон (*N. phaeopus* L.). Категорія II. Дуже рідкісний пролітний вид парку.

Пугач (*Bubo bubo* L.). Категорія II. В парку – дуже рідкісний вид, статус невизначений. Птахів кілька разів спостерігали на території Янівського та Майданського лісництв.

Довговоста сова (*Strix uralensis* Pall). Категорія IV. У парку – дуже рідкісний, ймовірно гніздовий вид. Спорадично зустрічається в стиглих букових лісах Янівського л-ва. Гніздується за межами парку, на території Великопільського л-ва (поблизу смт. Івано-Франкове).

Сірий сорокопуд (*Lanius excubitor* L.). Категорія IV. В парку рідкісний зимуючий вид. Поодинокі особини спорадично зустрічаються взимку та навесні у відкритих біотопах.

Довговуха нічниця (*Myotis bechsteinii* Kuhl). Категорія III. Дуже рідкісний вид парку. Відмічений на зимівлі в Страдчанській печері (Башта, 2000).

Війчаста нічниця (*M. nattereri* Kuhl). Категорія III. Дуже рідкісний вид парку. Відмічений на зимівлі в Страдчанській печері (Башта, 2000).

Європейський широкоух (*Barbastella barbastella* Schreber). Категорія III. Рідкісний вид парку. У Страдчанській печері щороку зимує 1–4 особини (Башта, 2000). В 1990-х рр. поодинокі особини були виявлені поблизу адміністративних будівель заповідника “Розточчя” та на горіщі учбової бази УкрДЛТУ (смт. Івано-Франково) (Гузій, 1997).

Горностай (*Mustela erminea* L.). Категорія IV. Рідкісний вид парку. Зустрічається спорадично у вологих біотопах парку, по дамбах водойм та біля потічків.

Європейська норка (*M. lutreola* L.). Категорія II. Населяє водойми з добре розвинутою прибережною рослинністю. У парку – дуже рідкісний вид. Сліди норки виявлені на риборозплідних ставках в долині р. Фійна (Млинківське л-во).

Борсук (*Meles meles* L.). Категорія II. Чисельність зростає. У парку – звичайний вид. Влаштує поселення під вершинами пагорбів, переважно на їх південній експозиції, під скельними виходами, рідше в основі коріння дерев. Орієнтовна чисельність на території Янівського і Млинківського лісництв – 11 ос.

Річкова видра (*Lutra lutra* L.). Категорія II. Занесена до Європейського Червоного списку. Рідкісний вид парку. Зустрічається по берегах постійних водойм – риборозплідних ставів, влаштує нори в дамбах та під корінням дерев, тримається біотопів з найменшим антропогенним пресом. Орієнтовна чисельність на території Янівського і Млинківського лісництв – 6 ос.

Крім того, до Європейського Червоного списку занесені 9 видів хребетних тварин, що зустрічаються на території парку та його околиць: баклан малий, шуліка рудий, орлан-білохвіст, деркач, нічниця війчаста та велика, підковик малий, видра річкова, вовк. Під охороною Бернської конвенції про охорону дикої флори та фауни на території парку перебуває 233 види хребетних тварин, в тому числі 150 видів включені до додатку 2 (види, що підлягають особливій охороні) і 83 – до додатку 3 (види, що підлягають охороні). Серед них – 2 види риб (відповідно 0 і 2), 11 видів земноводних (6 і 5), 6 видів плазунів (2 і 4), 186 видів птахів (131 і

55) та 29 видів ссавців (11 і 18). До переліку Боннської конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин включені 110 видів, в тому числі до додатку 1 – 1 вид (орлан-білохвіст) та до додатку 2 – 8 видів ссавців і 101 вид птахів. Із 199 видів птахів до категорії SPEC 1 (види, що знаходяться під глобальною загрозою у Європі) належать 2 (чернь білоока та деркач), до категорії SPEC 2 і SPEC 3 (види з несприятливим охоронним статусом у Європі) – відповідно 12 і 40.

Безхребетні тварини

На території Яворівського НПП та його околиць виявлено 11 видів комах, занесених до Червоної книги України (Філик, Різун, 2000; Філик, 2001; Канарський, 2001).

Вусач мускусний (*Aromia moschata* L.). Категорія III. Виявлений лише один екземпляр в околицях парку, на території заповідника “Розточчя”.

Махаон (*Papilio machaon* L.). Категорія II. Основні біотопи – сонячні різнотравні луки, лісові галявини та узлісся. Поодинокі особини зустрічаються щороку з травня по вересень на території парку та околиць.

Мнемозина (*Parnassius mnemozyne* L.). Категорія II. Виявлений всього двічі в околицях парку – в ПЗ “Розточчя” та в смт. Івано-Франкове.

Стрічкар тополевий (*Limenitis populi* L.). Категорія II. Зустрічається на добре прогрітих сонцем лісових галявинах, часто на берегах водойм. Під час масового льоту часто зустрічається в парку (ур. Булава, Майдан), та в його околицях (ПЗ “Розточчя”).

Райдужниця велика (*Apatura iris* L.). Категорія II. Місця перебування – листяні та мішані ліси, лісові галявини та узлісся, береги водойм. Поодинокі особини та масовий літ неодноразово відмічені у різних ділянках парку та в його околицях.

Сінниця геро (*Coenonympha hero* L.). Категорія II. Занесена до Європейського червоного списку. Зустрічається на вологих луках, лісових галявинах. Виявлений в околицях парку, на території заповідника “Розточчя” (ур. Заливки та Королева Гора) де чисельність досить висока (300–400 ос. на 1 га).

Сатурнія мала (*Eudia pavonia* L.). Категорія III. Відомі поодинокі зустрічі в околицях парку, на території заповідника “Розточчя”.

Сатурнія руда (*Agria tau* L.). Категорія IV. Зустрічається в мішаних лісах (переважно грабових та букових). В парку виявлені поодинокі особини поблизу с. Лелехівка, а на території заповідника “Розточчя” під час масового льоту чисельність досягала 5–10 екземплярів на 1 км маршруту.

Шовкопряд березовий (*Endromis versicolora* L.). Категорія II. Місця перебування – молоді мішані ліси, особливо березняки, іноді вільшняки з домішкою берези вздовж річок. Поодинокі екземпляри виявлені на території парку (поблизу с. Верещиця) та заповідника “Розточчя”.

Стрічка орденська малинова (*Catocala sponsa* L.). Категорія II. Відоме лише одне спосте-

реження з околиць парку (територія заповідника “Розточчя”).

Джміль моховий (*Bombus muscorum* F.). Категорія II. Виявлений всього раз в околицях парку, на території заповідника “Розточчя”.

Обговорення та рекомендації

На даний час Яворівський національний природний парк є найменшим національним парком в Україні, землі, надані у постійне користування становлять лише 2885,5 га або 40,76 % від загальної площі парку і не повністю репрезентує все різноманіття природних комплексів, характерних для регіону Розточчя. Решта території знаходиться в підпорядкуванні Старицького та Магерівського військових лісгоспів, які здійснюють тут господарську діяльність. За таких умов національний природний парк не в стані забезпечити екологічний баланс в регіоні та збереження біологічного різноманіття в повному об’ємі.

Результати багаторічних комплексних досліджень підтверджують, що на території, переданій Яворівському НПП без вилучення у користувачів, знаходиться ряд цінних об’єктів, що потребують першочергової охорони. Серед них – єдиний в парку осередок степової рослинності (ур. Біла Скеля), де виявлені регіонально рідкісні види рослин – анемона лісова, віхалка гілляста, цибуля гірська, а також пальчатокорінник травневий. Це урочище – найсхідніше в Україні місцезростання костриці піскової (*Festuca psamophylla*) (Беднарська, 2000). На території, не переданій парку у постійне користування (ур. Березняки, г. Кубин), виявлено локальні популяції рідкісних видів рослин, занесених до Червоної книги України: булатки довголистої, підсніжника білосніжного, любки зеленоквіткової, гніздівки звичайної. На прилеглих територіях виявлено ялицю білу – монтанний елемент флори, який має на Розточчі острівний ареал. Потребують охорони включені в “Зелену книгу України” соснові ліси ялівцеві, що знаходяться на південній межі поширення, а також рідкісні у регіоні угруповання з участю липи дрібнолистої, в’яза. Не повністю охоплені охороною болотні геокомплекси, на яких зосереджені рідкісні рослинні угруповання (зокрема, угруповання вільхи сірої).

За межами території, наданої парку у постійне користування, знаходяться основні місця відтворення важливих мисливських видів – козулі та дикої свині, а також важливі гніздові та кормові біотопи тетерука та орябка – видів, які в останні роки скорочують свою чисельність. У лісових масивах, прилеглих до Яворівського військового полігону, ймовірно гніздування чорного лелеки та малого підорлика.

На окрему увагу заслуговують прилеглі до парку водойми, яким відводиться важлива роль в збереженні біорізноманіття Розточчя, особливо комплекс рибогосподарських ставів в долині р. Верещиця. Він є важливою функціональною складовою в територіальній організації майбутнього біосферного резервату “Розточчя”, оскільки функціонування і розвиток прибереж-

них ландшафтних одиниць органічно пов'язано з динамічною долинних природних комплексів. Саме тут сформувався водно-болотний комплекс орнітофауни, в якому широко представлені рідкісні види регіону. Показовим є те, що з 18 видів птахів, занесених до Червоної книги України, 13 так чи інакше пов'язані з водними екосистемами. На території згаданих водойм зустрічаються також рідкісні види ссавців (видра річкова (*Lutra lutra*), норка європейська (*Mustella lutreola*), горностай (*Mustela erminea*)). Існує висока ймовірність виявлення тут болотяної черепахи (*Emys orbicularis*) і водяного вужа (*Natrix tessellata*), оскільки ці види неодноразово відмічалися в аналогічних біотопах в околицях заповідника "Розточчя" (Гузій, 1997). Це ще раз підтверджує необхідність організації охорони прилеглих аквально-лісових комплексів за рахунок включення їх до буферної зони при створенні майбутнього біосферного резервату (Гузій, 1994, 1995; Кучинська, 2000).

Однак розширення та оптимізація території Яворівського НПП – це лише один із аспектів діяльності. Проектом організації території Яворівського НПП передбачено та обґрунтовано цілий ряд заходів, спрямованих на покращення охорони біологічного та ландшафтного різноманіття в існуючих межах. В першу чергу це збільшення частки заповідної зони, яка на сьогодні складає лише 661,6 га, тобто менше 10 % від усієї території парку, за рахунок включення до неї ділянок з рослинними угрупованнями, занесеними до "Зеленої книги України", а також угрупованнями, що є рідкісними у регіоні та знаходяться на межі ареалу (Шеляг-Сосонко, Стойко, Дидух й др., 1987; Стойко, Мілкіна, Яценко та ін., 1998). Особливу увагу варто звернути на угруповання *Pineto-Fageta*, які в Україні охороняються лише на території ПЗ "Розточчя" (Андрієнко, Клєстов, Прядко та ін., 1998).

Наступним важливим кроком мало би стати корегування ценотичної структури лісових угруповань та формування оптимального (наближеного до корінних типів) складу деревостанів за рахунок вилучення агресивних інтродуцентів (дуба північного, клена ясенolistого) та зменшення участі малоцінних супутніх порід: осики (*Populus tremula*), берези бородавчатої (*Betula pendula*), граба звичайного (*Carpinus betulus*), різних видів верб. При здійсненні рубок догляду у похідних насадженнях та лісокультурах необхідно надавати перевагу головним породам, одночасно зберігаючи домішку супутніх порід і чагарників (Дебринюк, М'якуш, 1993). На території парку варто зберегти ділянки зі старими культурами, зокрема *Larix europaea*, *L. leptolepis*, *Pinus strobus*, *Pinus banksiana*, *Tilia platyphyllos*, що добре адаптувалися до місцевих умов.

Для збереження унікального самофітного угруповання в ур. Біла Скеля пропонується провести низку спеціальних заходів, зокрема укріплення схилів, а також часткову рубку самосіву сосни звичайної з метою запобігання заростання схилів й зміни режиму освітлення, що може призвести до зникнення рідкісних видів. Заходи по десильватизації доцільно провести і в інших лісових культурах, посаджених у місцях поширення у минулому скельних, лучних і лучно-степових біотопів.

На території парку відмічена відносно низька чисельність хижих птахів. Причиною такого стану є: по-перше, недостатня кількість кормових біотопів (полів, пасовищ, лук, галявин та ін.); по-друге, відносно малі площі стиглих та пристигаючих лісостанів. Єдиним шляхом виходу з такої ситуації може бути влаштування штучних гніздових платформ на придатних для цього деревах поряд з полями та пасовищами. При проведенні лісогосподарських робіт рекомендується в першу чергу зберігати ділянки перестійного лісу з сухостоєм, а також окремі старі дерева, які можуть бути використані рідкісними видами птахів для гніздування.

Важливим кроком до вирішення проблеми охорони водно-болотного комплексу орнітофауни могла би стати заборона полювання на водоймах, прилеглих до заповідних територій, врахування особливостей біології водоплавних птахів при веденні рибного господарства, а також проведення роз'яснювальної екоосвітньої роботи серед мисливців, працівників рибгоспів та місцевого населення (Кучинська, Бокотей, 2003). Для збереження популяцій рідкісних навколотовних ссавців (видра річкова, норка європейська) необхідно посилити контроль за недопущенням браконьєрства, а також обмежити капканний промисел ондатри в місцях, де зустрічаються ці види.

Висновки

Таким чином, результати флористичних, фітоценотичних та фауністичних досліджень переконливо свідчать про те, що територія Яворівського національного парку є надзвичайно важливою як для збереження біологічного різноманіття регіону в цілому, так і для охорони популяцій рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин. Тому на даному етапі необхідна розробка та здійснення цілого комплексу дієвих та ефективних природоохоронних заходів, серед яких першочерговими завданнями є розширення та оптимізація території парку за рахунок земель, переданих у користування без вилучення у користувачів, збільшення площі заповідної зони, забезпечення ефективної охорони прилеглих аквально-лісових комплексів, а також лучних, лучно-степових та скельних біотопів, корегування ценотичної структури лісових угруповань, збереження стиглих і пристигаючих лісостанів тощо.

Включення Яворівського НПП до складу біосферного резервату "Розточчя" значно розширить його потенційні можливості, зокрема щодо організації глобального моніторингу стану довкілля, визначення основних тенденцій негативного антропогенного впливу та пошуку шляхів їх усунення чи збалансування.

Література

- Андрієнко Т.Л., Клєстов М.Л., Прядко О.І. та ін. (1998): Міждержавні природно-заповідні території України. Київ: Мінекобезпеки України. 1-132.
Башта А.-Т. (2001): Рідкісні види рукокрилих (Mammalia: Chiroptera) Українського Розточчя. - Розточанський збір-2000. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 103-108.
Башта А.-Т.В. (1998): Дослідження зимівель рукокрилих у Страдчанській печері. - Наук. зап. ДПМ НАН України. Львів. 14: 73-77.

- Беднарська І.О. (2000): *Festuca psammophylla* (Hack. ex Čelak) Fritsch (Poaceae). забутий вид флори України. - Проблеми і перспективи розвитку природоохоронних об'єктів на Розточчі (с. Шкло, 6-7 липня 2000 р.): Мат-ли. міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 128-131.
- Бокотей А.А., Кучинська І.В. (2000): Проліт водоплавних птахів у долині р. Верещиця. - Проблеми і перспективи розвитку природоохоронних об'єктів на Розточчі. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 131-132.
- Горбань Л. (2003): Земноводні у фауні хребетних заповідника "Розточчя". - Біосферний резерват як модель сталого розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 79-83.
- Гузій А.І. (1994): Прилеглі рибогосподарські водойми - невід'ємна зооценотична одиниця заповідника "Розточчя". - Мат-ли 46-ої наук.-техн. конф. УкрДЛТУ. Львів. 55-56.
- Гузій А.І. (1995): Екологічне значення водойм Українського Розточчя і охорона птахів району. - Прobl. вивч. та охорони птахів. Мат-ли VI наради орнітологів Західної України. Львів-Чернівці. 48-50.
- Гузій А.І. (1997): Фауна і населення хребетних західного регіону України. Т. 1. Розточчя. К. 1-147.
- Гузій А.І. (2000): Особливості орнітофауни і населення птахів Розточчя. - Проблеми і перспективи розвитку природоохоронних об'єктів на Розточчі. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 132-134.
- Дебринюк Ю.М., М'якуш І.І. (1993): Лісові культури рівнинної частини західного регіону України. Львів: Світ. 1-296.
- Дизюк О.І., Делеган І.В. (2000): Мисливська фауна Українського Розточчя. - Прobl. і перспективи розвитку природоохоронних об'єктів на Розточчі. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 139-145.
- Загальський М.М., Кучинська І.В., Майданський М.А. (2000): Солологічна оцінка території національного природного парку "Яворівський". - Прobl. і перспективи розвитку природоохоронних об'єктів на Розточчі: Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 150-152.
- Жижин М.П., Стойко С.М. (1980): Ботанічні резервати і пам'ятки природи Львівської області. - Охорона природи Українських Карпат і прилеглих територій. Київ: Наук. думка. 194-215.
- Кагало О.О., Загальський М.М. (2003): Характеристика національних природних парків України: Яворівський НПП. - Фіторізноманіття національних природних парків України. Київ. 95-103.
- Канарський Ю. (2001): Фауна денних лускокрилих (Lepidoptera: Papilionoidea, Hesperioidea) природного заповідника "Розточчя". - Розточанський збір-2000. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 124-128.
- Кузякин А.П. (1962): Зоогеографія СССР. - Уч. зап. Моск. пед. ин-та им. Н.К. Крупской. 109. Биогеография. 1: 3-182.
- Кучинська І. (2001): Рідкісні види птахів на території НПП "Яворівський" та його околиць. - Розточанський збір-2000. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 141-144.
- Кучинська І., Загальський М., Стельмах С. (2003): Роль Яворівського національного природного парку у збереженні біологічного різноманіття регіону Розточчя. - Біосферний резерват як модель сталого розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 71-75.
- Кучинська І.В., Бокотей А.А. (2003): Фауна та населення птахів водноболотного комплексу рибогосподарських ставів регіону Розточчя. - Роль природно-заповідних територій у підтриманні біорізноманіття. Кієв. 228-230.
- Сорока М.І. (1992): Флора Ростоцька, ее охрана и использование. - Автореф. дис. ... канд. с.-г. наук. Львов. 1-17.
- Сорока М.І. (1995): Рідкісні та зникаючі види рослин Українського Розточчя. - Науковий вісник: Природничі дослідження на Розточчі. 4: 77-81.
- Сорока М.І. (1999): Реінтродукція зниклих видів судинних рослин на Українському Розточчі. - Науковий вісник: Дослідження, охорона та збагачення біорізноманіття. 9 (9): 202-205.
- Стойко С.М., Мілкіна Л.І., Ященко П.Т. та ін. (1998): Раритетні фітоценози західних регіонів України (Регіональна "Зелена книга"). Львів. 1-190.
- Стойко С., Мельник А., Шушняк В., Біляк М., Савка Г., Ванда І. (2003): Українська частина проєктованого польсько-українського біосферного резервату "Розточчя" та її репрезентативне ландшафтно-екологічне значення. - Біосферний резерват як модель сталого розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 16-31.
- Ткачик В. (1997): Рослинність заповідника "Розточчя": ідентифікація сучасного розмаїття фітоценозів. Львів: НТШ. 1-120.
- Федірко О., Брусак В. (2000): Ландшафтна карта НПП "Яворівський". - Проблеми і перспективи розвитку природоохоронних об'єктів на Розточчі. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів: Логос. 177-185.
- Філік Р.А., Різун В.Б. (2000): Рідкісні види комах та проблеми їх охорони на Розточчі. - Проблеми і перспективи розвитку природоохоронних об'єктів на Розточчі. Мат-ли міжнар. науково-практ. конф. Львів: Логос. 175-177.
- Філік Р. (2001): Проблеми і перспективи охорони рідкісних комах на Розточчі. - Розточанський збір-2000. Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. Львів. 150-154.
- Червона книга України. Рослинний світ К.: Укр. енциклопедія, 1996. 1-608.
- Червона книга України. Тваринний світ. К.: Укр. енциклопедія, 1994. 1-464.
- Шеляг-Сосонко Ю.Р., Стойко С.М., Дидух Я.П. и др. (1987): Зеленая книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные нуждающиеся в охране растительные сообщества. К.: Наук. думка. 1-216.
- Шеляг-Сосонко Ю.Р. (1997): Європейська широколистянолісова область. - Геоботанічне районування Української РСР. Київ: Наук. думка. 17-139.

СТРАТЕГІЯ ОПТИМІЗАЦІЇ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ ДОЛИНИ р. РОСЬ

А.А. Куземко

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

З огляду на високу соціально-економічну та ресурсну значущість екосистем долини р. Рось – однієї з найбільших лісостепових приток Дніпра, – а також їх флористичне і ценотичне багатство та різноманітність (Куземко, 2000; 2002б), інтенсивність антропогенного навантаження (Куземко, 2001; 2002в) особливої актуальності набуває розроблення стратегії оптимізації рослинного покриття цієї території, тобто комплексу заходів, що забезпечили б ефективне відновлення та збереження існуючого фіторізноманіття та підтримання його на належному рівні функціонування.

На основі всебічного вивчення рослинного покриття долини р. Рось нами розроблено стратегію його оптимізації, яка включає п'ять основних напрямів.

І. Збереження флористичного та фітоценотичного різноманіття реалізується через:

– створення 7 нових природоохоронних об'єктів: регіонального ландшафтного парку "Рось", 10 100 га (Канівський, Черкаський, Корсунь-Шевченківський райони Черкаської області), 2 заказників загальнодержавного ("Коженицький", 200 га – Білоцерківський район Київської області; "Корсунський", 7 га – Корсунь-Шевченківський район Черкаської області) та 4 – місцевого значення ("Томилівський", 20 га – Білоцерківський район Київської області; "Вільшаницький", 40 га – Рокитнянський район Київської області; "Половецький", 10 га – Богуславський район Київської області; "Тетіївський", 60 га – Тетіївський район). Створення